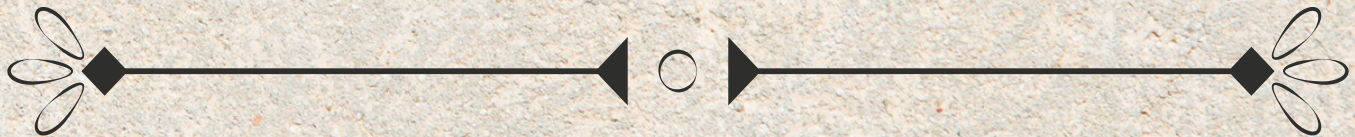

میرنشینا ۱۵۱۰

برادۆست ۱۶۰۹

وهرکیران :

- م. علی قادر (زانکویا زاخو)
- م. وهلات توفیق (زانکویا دهوک)

نشین :

- د. مستهفا دهقان- تهران
- د. قورال گنج- ئیستانبول

١٩ ئەفە ئیک ژ وان میرنشینایه یین
 هەم ژ لایئ میژوویە ئە ئە
 بەلگەنامە یین ئوسمانی و ئە ژ
 د یین صفەوی دا پوویتە پت ئە
 ٢٠ هاتیه دان و هاتیه پشتگوه هاقیتن.

کورتی :

میرنشینا کوردی یا برادوست ل رماندوز و دەر دورین وی
 حوکم کریه کو بەشەک ژ ئورمیی ژێ ئە دگرت، و حوکمدارین
 وی ژ خیزانین بناقودەنگین کوردستانی بووینە. ئەو د سەد سالان
 دا ئە چاربوویە ملکه چیا خوه بو دەستەلاتین ئوسمانی و صفەوی دیار
 بکەت. د وان ئە کولینین ل قی دوماهین دا هاتینه کرن ل سەر وان
 میرنشین د هەمان دەمیدا ئانکول سەد سالان ١٦ دا هەین وەکو ئەردەلان،
 هەکاری و چەمشکەزک، میرنشینا برادوست هاتیه پشتگوه ئیخستن
 و ج پوویتەیا پیدقی پی ئە هاتیه دان. ب شروقه کرن و پشتگه رمیا
 داتایین ئوسمانی و صفەوی یین سەد سالان ١٦ دی پتر شین تیشک و
 روناھیان دانینه سەر شروقه یین سیاسی یین قی میرنشینی. ئەف ئە کولینه
 یا گریدایی شروقه یا لایەتی سیاسی یه ژ دیروکا میرگه ها برادوست
 ل سەد سالان ١٦ و دناقەرا سنورین ئوسمانی - صفەوی.

دەستپێک :

میرنشینین کوردان یین ل سەد سالان ١٦ هەما بیژە هەمی
 پیک هاتینه ژ کوم و یه که یین جودا جودا یین کومه لایه تی و
 سیاسی. بو قی سەر دەمی ژێ هەر وەکی ئەبو ئەلفەزل ئەفەندی د
 بەرهەمی خوه یی بناقی (زەیلی هەشت بەهەشت) تی دا دایه دیار کرن
 دەقەرین کوردی پیک هاتیه ژ «ماهیەشت ل کرمانشاه هەتا
 دەقەرا عەرەبگیرێ ل مەلەتیا»^(١). یا خویایه کو د دەقەرەکا هوسا
 یا بەرفرەه دا گەلەک میرگه هین کوردی هەبووینە. هەر وەکی
 دی ل بەرپەرین بهیت دا بینین د ئەف چەندە دی پالیتین جودا دمه مه
 د ناقرۆکا بابەتی مه. بیئتشی به تیبینیا وی چەندی ژێ بکهین کو
 د دەقەرەکا هوسا یا بەرفرەه دا و هەبوونا کوردان ل قی دەقەری ب
 هەمان شیومبی بوویە ئەگەری دەرکەتەنا زارا قین جودا جودا ژ
 لایئ بکارنیا نا پەیشین زاردەفکی. ئەفە ب تنی ژێ رونکره که بو وی
 راستیی کو هەردوو میرگه هین (حەزو و تەر جیل) هاتینه تومار کرن
 ژ لایئ بیانان ئە ب تاییه تی ژ ئوسمانی و صفەویان.

دناق ژیدمیرین خواندنا میژوو یا کوردستانی ل سەر دەمی
 ئوسمانیدا پەرتووکا شەرەفنامە ژیدمیری سەرەکیه، ئەف پەرتووکه
 ژ لایئ میری کورد شەرەفخانئ بەدلیسی ١٥٩٦ / ٩٧ - هاتیه
 نشیسن. لی دقیت ژبیر ئەکهین کو ژیدمیری سەرەکیئ شەرەفخانئ
 بو نشیسن پەرتووکا خوه ئەو ئەگەرانین زارەکی بوون ئەوین
 دناق کورداندا بە لاق بووین، لەورا گەلەک بوشایی و کیماسی
 دقەگیرانین وی دا هەنە. هەر ژبەر قی ئەگەری پیدقیه ژیدمیرین
 صفەوی و ئوسمانی، ئەخاسمه بەلگەنامە یین ئەرشیشی ئوسمانی
 دگەل پیزانینین شەرەفخانئ بهینه تیکه ل کرن.^(٢)

بو برادوست و میرنشینا برادوست رهوش یا جودا یه، چونکه ئەو
 دەقەرا کو ئەم ژێ د پشتراست کو سنوری وی یه، و پاشی ئەو دەقەرا ئەم
 پشتی هینگی پشتر خوه پی گەرم دکهین و دئیخینه ناق چوارچووقی
 وی دەقەری دا، دی هیته دیتن. و ئەفە ئیک ژ وان میرنشینایه یین هەم ژ
 لایئ میژوویە ئە ئە د بەلگەنامە یین ئوسمانی و ئە ژێ د یین صفەوی
 دا پوویتە پی ئە هاتیه دان و هاتیه پشتگوه هاقیتن. بو ئە کولینی ل سەر
 میژوو یا سیاسی یا میرنشینا برادوست ئەرشیفخانە یا ئوسمانی تیرا وی
 چەندی دکەتن کو هەر چ ئەبیت تشتەکی ژێ بزانین. لی ئاریشه ژێ
 ئەو چەندە کو پیزانین وان ب شیومبی پرت و بە لاق هاتیه نقیسان و
 ئەف نقیسانه ژێ هەمی نه یا کومکری یه، بەلکو هەمی پارچه پارچه یه،
 و ئەف پارچه یه ژێ د کومه کا کتیبخانە یان دا د بە لاقن.^(٣)

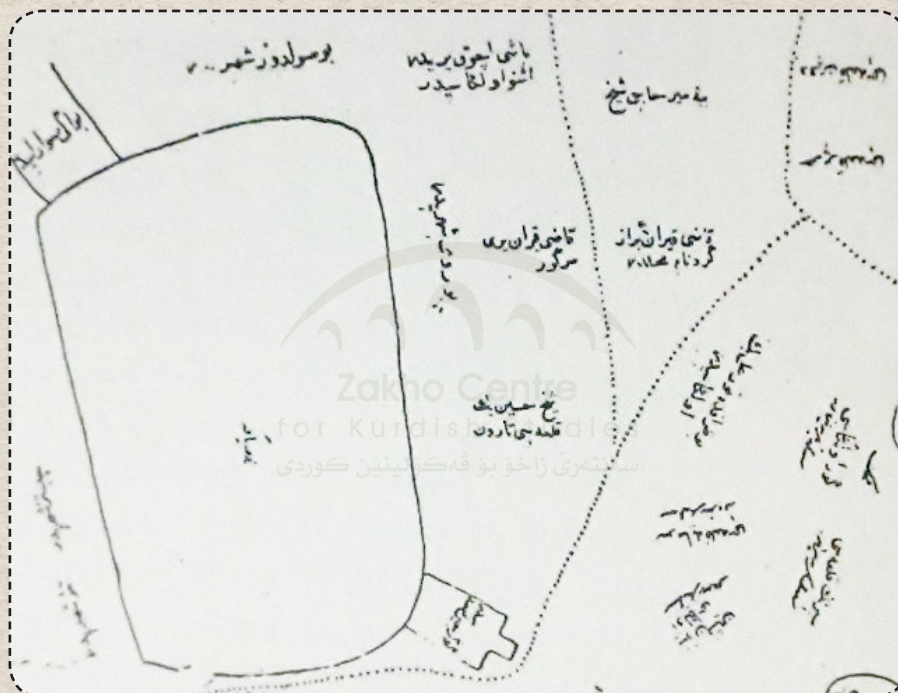
سهره‌رای هه‌بوونا گرنگیه‌کا ته‌مام یا په‌یوه‌ندیین دناقه‌هرا ئوسمانی - سه‌فه‌وی فه (ب تاییه‌ت زی ل سهر ده‌می روودانین شه‌ری دا و حساب کرنا کوردان و بکارئینانا وان وه‌کو کومین عه‌شیران). د سهر‌چاومیین سه‌فه‌وی دا ژبلی بابه‌تی که‌لا دمدم و نه‌میر خانی، نه‌فه چهندا ل بنی هاتییه تیرا وی چهن‌دی دکهن هه‌رچ نه‌بیت هنده‌ک پیژانین بده‌ست مه‌بکه‌فن ل سهر میرنشینا برادوست. (4) سهره‌رای فه چهن‌دی و هه‌ر وه‌کی مه‌ل سهری زی ئامازه‌ پیکری ل فه‌یره د فه‌کولینکرنا ل سهر میرگه‌ها برادوست را که‌له‌ک پینگا‌فه‌هاتینه هافیتن. دگه‌ل فه چهن‌دی زی هیشتا که‌له‌ک کارییه‌هی کوه‌بیه‌ته کرن ل سهر میژوویا کومه‌لایه‌تی و ئابوویری یا میرنشینا برادوست. ئهم دی ل سهر فه‌کولینا میژوویا سیاسی یا میرنشینا برادوست یا سه‌د سالا 16 ده‌ستییکه‌ین و ل ده‌سییکنی زی دی ژوینی جوگرافیه فه به‌ری خوه‌ده‌ینی. (5)

جوگرافیا میرنشینا برادوست : جوگرافیا ئاسی

جوگرافیا فه میرنشینی هند یا ئالوز و جیاوازه کو دوورده‌ستیا ده‌فه‌ری و دابه‌شبوونا وی، وهرارا لایه‌تی کشتوکالی و کونترولا سیاسی، هه‌می وه‌سا ده‌یه‌ته دیاکرن کو هه‌تا فه‌کولین ب تیروته‌سه‌لی نه‌هیه‌ته کرن زه‌حمه‌ته بشیین ب ساناهی ب سهر سنوری دورست یی جوگرافیا ده‌فه‌ری هه‌لبین.

ده‌فه‌را برادوست و جوگرافیا وی و سنوری وی یی چوارچوو‌فه کریه ب که‌لی و نه‌الین کوور و مه‌لبه‌ندی وی زوزانن. ده‌فه‌ر ب شیوه‌یه‌کی گشتی د سه‌د سالا 16 دا پیکه‌اتبوو ژ که‌له‌ک ناحیه‌یان وه‌کو: ته‌رگه‌فه‌ر، مه‌رگه‌فه‌ر سو‌ما و دوئی باریک و ئورمه‌یا روژئا‌فا. ئاقی برادوست ئامازه‌یه بو دوو ده‌فه‌رین جودا‌جودا یین ئاقه‌راستا کوردستان، لی دهنده‌ک فه‌کولینان دا ئامازی ب تنی ب ده‌فه‌ره‌کی دهن. ئه‌فه‌ی کیشمه‌کیشما ئیک ناوچه‌یی و دوو ناوچه‌یی بوویه ئه‌گه‌ری وی چهن‌دی کو هه‌تا راده‌یه‌کی دیارکرنا جه‌ن جوگرافیی میرگه‌هی ب زه‌حمه‌ت بکه‌فیت.

ده‌فه‌را ئیکنی پیک ده‌یه‌ت: ژشنو، رایات و ره‌ماندوز و بو لایین روژئا‌فا و باکور دریزدبیت به‌ر ب سنورین شیروان و شه‌مزینان. ز لایین روژه‌لاتی فه سنورین ده‌فه‌را بلباسن. سنورین برادوست یین روژئا‌فایی زی هه‌می ئه‌بووون یین ب دریزا‌هیا میژووینی بووینه جه‌ن نا‌کوکیان دناقه‌هرا ئوسمانی - سه‌فه‌وی یان دا. سنوری برادوست هه‌تا جیا‌یین قه‌ندیلی دریزدبیت کو مه‌لبه‌ندی وی ب کانی رمش ده‌یه‌ته بنا‌فکرن. (لا‌فین) و سهر‌چاومیین دی یین زینی بجووک ل فه ده‌فه‌ری ده‌ینه‌ دیتن. (6)

هنده‌ک که‌لا و ده‌فه‌رین برادوستیان د نه‌خشه‌یا مه‌لا قیدریسی یه‌دلیسیدا ل سالا 1910

دهقەرا دووی ژى كو هندهك جاران ب سومايى برادوست دهيتە بناقكرن، بەر ب باكورى قە دناقەرا مەرگەقەر و قوتورى دا دريژ دبيت. سوماي بەر ب باكورى روژهلەلاتى قە دريژ دبيت و پاشى روژناقاينى ئورميين و باشورى روژناقاينى سەماسى هەتا دگەهيتە بلنداهيين هەكارى. دهقەر دهيتە چوارچووڤه كرن ب چيايين ناكوان، بارادى و نانجهلىق ئەوا ژ (زولا چاى) جودا دكەت، و دهقەرا (نەنزل) ژ لاينى روژهلەلاتى قە (شيخ بايهزىد) زى ژلاينى روژهلەلاتا دهقەرى قە، زىدەبارى باكورى دهقەرا (نازلو چاى) و گەلىن (بازيرى) قە رووبارەك يى هەيه بناقنى برادوست. ئەو دهقەرا رووبارى (ئەرمەزىن) كو كورد لى د ناكنجى دبينى (نازلو چاى).^(۷)

هاتيه دەست ب دەستكرن. و دهيتە تيبينكرن كو دهقەرا برادوست و هندهك دهقەرىن دى يين كوردان هەمى زى دكەفتە سەر سنورى هەردوو ئيمبراتوريان دا، لەورا ب تايهتەمەنديين خو يين جوگرافى و سياسى قە ئەق دەقەرىن چيايين ناسى بوونە جەين تايهت يين.^(۸)

ژبلى تايهتەمەنديين سروشتى، برادوستى بخوہ ژلاينى ئيدارى قە تايهتەمەنديا خوہ يا كرنگ و جودا هەبوويه. ناحيا برادوست ژ لاينى ريشەبەريا ئيدارى قە نامازە يە بو هەردوو ناحيين (سووما و مەرگەقەر). هەروەسا ژمارا ناكنجيين دهقەرى كو هەرچەندە كەلەك جەئ پاورى پيكرنى نين لى يا روون و ناشكرايه زى كو ژمارا وان پشتى سەد سالا شازدى كەلەك مەزن و بەرفرەهتر بوويه. بشى رەنگى دهقەرا برادوست پارچەيەك زى سەر ئيمبراتوريا ئوسمانى و پارچەكا دى بو ئمبراتوريا صفەوى بوو.^(۹)

بكەين دگەل ليستەيا دهقەرىن كوردنشين ژلاينى روژناقاينى قە، سەرەراي وى چەندى كو كوردستان د سەد سالا شازدى دا هاتيه پارچەكرن دناقەرا ئوسمانى - صفەوى دا، و جاران ژ لاينى ئوسمانى و جاران ژ لاينى صفەوى يان قە هاتيه بريژەبرن.. بو برادوستى زى ب هەمان شينومى جاران ژلاينى ئوسمانى و جاران ژ لاينى صفەوى يان قە هاتيه كونترول و بريژەبرن. و ئەم تيبينى بكەين دى بينين كو جاران ئەق دەقەرە ژ لايەكىشە بو لايەكى دى

سنجەقەين و دهقەرىن
برادوستيان و هەقسوويين وان

ئەسلى بىرادۆستيان :

خەلكى بىرادۆست ب زاراقى كىرمانجى دئاخشتن (كوردىن باكور) دگەل ھىندەك پەيشىن ۋەكەھەق دگەل سورانىن (كوردىن ناھىن) ۋ ناھەكەرنەقە بۇ خىزانان زاراقى كوردىن باشوور (ۋەكو زاراقى دەقەرا كوران)، ئەقە ئەكەره كو شەرەفخان بزمەت بىنت كو ھوزا كوران ژباب ۋ كالىن مىرىن بىرادۆست بن^(۱). ناسناما سەرەكى يا بىرادۆستان ژ گروپەكى بەرفرەتر ھاتىبە ژ ھوزا كوران بەلى ھىندەك تايىبەتمەندىن ۋى ۋەكەھەقن دگەل بىن ھوزا كوران يا (ھەسنەۋى). ئەقە ناھى ۋى بىنەمالا دەستەھلاتدارا كوردىبە ئەوال سالانىن ناھىبەرا (۹۶۱/۳۵۰ ھەتا ۱۰۴۷/۴۳۹) ژىايى كو ھاتىبوو دامەزناندن ل رۆژتاقايى ئىرانى (ژوانان كوران) ۋ ۋەلاتى مىزوپوتاميا سەرى.

يا بزمەتمە بىنەمايىن قى چىروكى بەيئە دىكارن. بىردوزا پىتر نىزىكى راستى ئەو ژىدەرىن زارەكىنە بىن ھاتىنە بكارىنان ژلايى شەرەفخانى قە. لىدويف وان ژىدەران، (ھىلال كورى بەدى) ژ باب كالىن ھەرە مەزىن مىرىن بىرادۆستيان بوو. دەما (شەمس الدولە كورى فەخر الدولە) ھاتىبە كوشتن ل سالا (۱۰۱۴/۴۰۵) كورىن ۋى كوچىرنە دەقەرا بىرادۆست ۋ رۆژب رۆژ رولەكى بەرچاق كىزان د ژيانا سىياسى يا ھەرىمى دا. ژوانان پىكىنىنانا مىرگەھا بىرادۆست يا كوردى، دگەل قى چەندى بەشەك بوون ژ پىروسىسا بەرزىكنا سىياسەتا كوردى لىسەر شىۋازى دەستەھلاتا نىمچە سەرىبەخو بو مىرگەھا ئەوال ھەمى دەقەرىن كوردستانى دىاربوۋى دماۋى چاخى ۱۶ ى دا.

غازى قران دامەزىنەرى مىرنىشىنا بىرادۆست :

دەھا ئىكى ژسەد سالا ۱۶ كەلەك يا كىرنگ بوو د بابەتى سنور كىشانان ھەردوۋ لايەن ئوسمانى - سەفەۋى. لاوازا ھىندەك لايەن سىياسى - ئىدارى بىن ئىمىر اتورىيان بوونە ئەكەرى سەرھىلانا ھىدى ھىدى يا ھىندەك مىرنىشىن كوردى ل دەقەرى. د راستىدا سەرەمراى وان ھەمى فشارىن توۋشى دەسەلاتىن قان مىرنىشىنا بوۋىن ژ لايى ھەردوۋ ھىزىن ئىمىراتورىيەتقە، لى قان مىرىن كوردان كورموش د شوپاند ۋ ئەو چەندە ژى دژوارتر لى دىكر كو دىمەنەكى دى بى راستى پىشان دا.

مىرى بىرادۆست ھەلى بەك د
بەلگەنامە ھەكە ئوسمانىدا
ل سالا ۱۵۸۵ از

ل فیره و سه‌رمرای زه‌مه‌تیا په‌یداکرنا ژیدمر و سه‌رچاوه‌یین زانستی ل سه‌ر فی ماوه‌یی، لی هه‌ر ئه‌م شیاینه چ نه‌بیت هنده‌کی ژوی بوشایی یی پر بکه‌یین یا مه‌ ئارمانج ل سه‌ر گرتی، ب تاییه‌ت زی ل سه‌ر شیوه‌یی ده‌سه‌لاتا داگیرکاری لسه‌ر سه‌رومیا قان میرگه‌هان. هه‌ر چه‌وا بیت ل ژیر روناها هنده‌ک ژیدمر و سه‌رچاوه‌ییان دیاردبیت کول سه‌ر سنورین هه‌ردوو ده‌سه‌لاتین ئوسمانی - سه‌فه‌وی هنده‌ک میرگه‌هین نیمچه سه‌ریخوه هه‌بوون، و ئه‌ف ره‌وشه - ب شیومه‌یه‌کی قورس - بو دامه‌زینهری میرگه‌ها برادوست (غازی قران) زی فه‌راهه‌م بوو.

یووسف به‌گی کوری سولتان نه‌حمه‌دی یی هه‌قده‌م بوو دگه‌ل شاه ئیسماعیلی سه‌فه‌وی ئه‌وی شیا ی ب کیمترین دم خوه بکه‌هینیه‌ت گوبیتکا هیژی. شاه‌ی ل فیره پیشوازی ل غازی قرانی کر و هه‌می ده‌فهرین سومای، دولا باریک و ته‌رگه‌فه‌ر وه‌کو (ئیقگه‌ا) پیشکیشی وی کرن (۹۱۶م‌ش/ ۱۵۱۰ز). ل ده‌سپیکا و مرگرتنا ده‌سه‌لاتی وی دژایه‌تیا ئوسمانیان راکه‌هاند، لی پاشی وی په‌یوه‌ندیین خوه دگه‌ل دا به‌رفره‌هتر کرن. ل ۱۵۱۴/۹۲۰ و پشتی شه‌ری مه‌زن یی چالدرانی وی خو گه‌هاند کوجکا سولتان سه‌لیم‌ی ئیکی و ل به‌رامبه‌ر دا هنده‌ک ده‌فهرین سه‌ر ب ئه‌ربیل، به‌غداد و دیاربه‌کر بوونه یین وی. (۱۱) سولتان سوله‌یمانی غازی قران کره فه‌رمانداری له‌شکه‌ری ل سه‌ر که‌لایین ئاسی یین ناچه‌یا برادوستی هه‌روه‌سا ژبو هه‌ر بینگه‌فه‌کی ژبو ژناقه‌ر نا ده‌سته‌لاتا ئیرانی شیرمه‌ت ژ میری برادوست و مرده‌گرت. ب گوره‌ی گه‌له‌ک سه‌رچاوه‌یین ئوسمانی غازی قران روله‌کی گه‌له‌کی باش یی گیرای د بابه‌تین جاسوسویی دا بو ده‌سه‌لاتا ئوسمانی. رایه‌دارین ده‌وله‌تا ئوسمانی و ب تاییه‌ت زی سولتانین وان گه‌له‌ک د سوپاسگوزار بووینه ل به‌رامبه‌ر کریار و جالا کین غازی قران یین جاسوسوی، ب تاییه‌ت زی د ماوه‌یی راسپاردنا هنده‌ک ئه‌رکان دا ل ده‌وروبه‌رین ته‌به‌ریزی و چه‌وانیا نه‌تجماندانا هنده‌ک کاران. (۱۲) کرنولوزیا غازی قران یین سالین دووماه‌یک پیچه‌کی ب گومانی نه. ئه‌ول ۱۷ی شه‌والا ۹۴۰م‌ش/ ۱۰ گولانا ۱۵۳۴ز خه‌لاتی سولتان سوله‌یمانی و مرده‌گرت. (۱۳)

میر غازی قران ئه‌وی وه‌کی هنارتیی ئوسمانیان سه‌ره‌ده‌ری دگه‌ل دا ده‌اته کرنی دگه‌ل والینی سه‌فه‌وی یی ئورمیی (چه‌رکه‌س حه‌سه‌نی)، کو جار و بار نه ره‌حه‌تی بو ئیمپراتوریا ئوسمانی ژ لایین روزه‌ه‌لاتی فه‌ دورست دکرن، شه‌رکه‌کی دژوار کر. پشتی غازی قران که‌فته دناقه‌ ناکوکیه‌کا مه‌زن دگه‌ل حه‌سه‌نی چه‌رکه‌سی د نه‌نجام دا وی ل ۱۵۳۴/۹۴۱ حه‌سه‌نی چه‌رکه‌ز شکاند و سه‌رکه‌فتن بده‌سته‌تیه‌ ئینا.

ل دووماه‌یی سولتانئ ئوسمانی غازی قران کره والی و حوکمداری ئورمیی و بو پاراستنا خوه زی گه‌له‌ک چه‌ک و جه‌بلخانه دانه ب وی. (۱۴) هه‌ر دیسان ب هه‌مان شیوه‌یی ل ۱۵ ربيع الاول ۹۴۲/ ۲۲ی ئه‌یلولا ۱۵۳۵وی ده‌ست به‌سه‌ر ده‌فه‌را (عادلجه‌واز) دا گرت و ب سه‌ر رووبه‌ری میرگه‌ها خوه فه‌ به‌ردا. (۱۵) میژوویا مرنا وی نه‌یا دیار و ناشکرایه وچ ژیدمرین دیروکی ژی ئامازه نه‌ دایه وی چه‌ندی، لی به‌لی ده‌بته‌ زانین وی هه‌تا ۱۵۴۳/۹۵۰ - ۱۵۴۴ حوکم ل برادوست کره‌یه. و ئیک ژمه‌زنترین بینگه‌فتن وی سه‌پاندنا ده‌سته‌لاتا خو ل سه‌ر میرگه‌ها سوران بوو کو وه‌ک ئیک ژمه‌زنترین و به‌یترین میرگه‌هین کوردی ل کوردستانا ناچه‌راست ده‌بته‌ ل قه‌له‌مدان، و ئه‌ف چه‌نده ژلایین نقشئ دووماه‌یی ژ میژوونقیسین دیروکا ئوسمانیشه هاتیه پشتراستکرن. (۱۶)

داب‌ه‌تیبوونا برادوست بو مه‌یدانین مه‌زن و بچووک :

بابه‌تی (ئیکه‌تی) د میرگه‌ها برادوستدا تیگه‌هه‌کی گه‌له‌ک یی ئالوزه، پرس ئه‌وه یا قن گاقن ده‌بته کرن: ئه‌ری گه‌لو برادوست میرگه‌هه یان زی کونفدراسیونه‌کا ئیکگرتی یه. دگه‌ل قن چه‌ندی زی دیروکرانین دیروکا نوی هه‌تا نوکه زی ل سه‌ر وی چه‌ندی د دوودلن کا نایا برادوست کونفدراسیونه‌کا ئیکگرتی بوو ژ که‌لتور و مروقیین جودا جودا، یان زی میرگه‌هه‌ک بوو کو هاتیه دامه‌زاندن ژ لایین غازی قیرانی فه‌. (۱۷)

مرنا غازی قیرانی دستپیکا پھیدا بوونا ژیکه بوون و دوویهره کیی ناقبهره روژهلالت و روژناقایی میرگههی و بدووماهییک هاتنا ئیکهتیا میرگهها برادوسته. نه گهر نه بهرنیخو بدمینه رهوشا میر و میرگههین کوردی یین وی دهمی دی بو مه دیار بیت کورین غازی قیران نه زیرهک و نهژی ژهژی بوون.^(۱۸) ههفرکیین دناقبهرا کورو بابان، و یا دناقبهرا براین ژدایکین جودا کهلهک جارن بوونه نهگهری پھیدا بوونا شهر و تیروورکنا سیاسی و دوورخستنا هندهک میران.

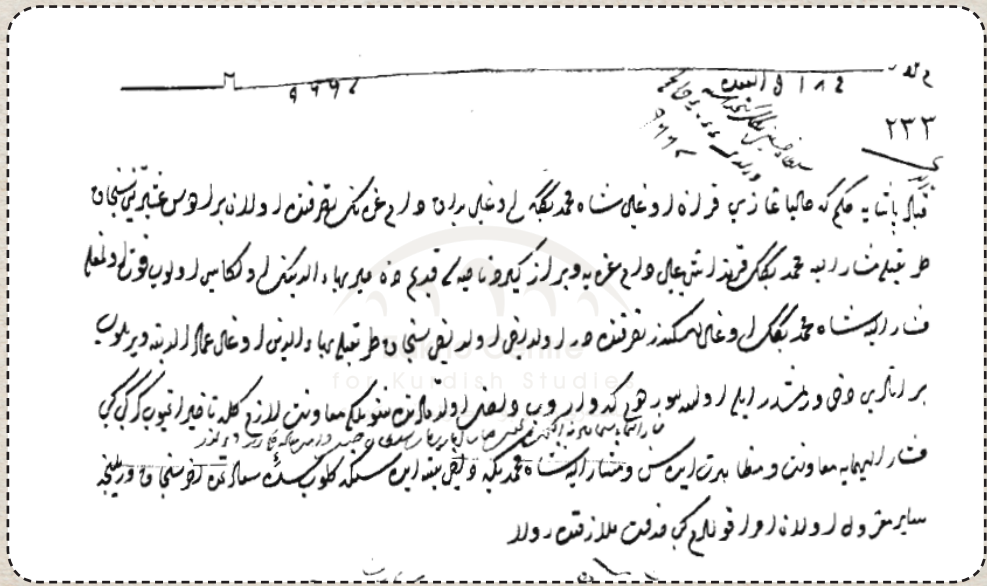
زیدهباری قان ههمیان، نهخشهیا کارگیریا دمولهتا ئوسمانی میرگهها برادوست ل سهر دوو بهشان دابهش کر. ههرهوسا دیروکنقیس شهرهفخانی بهدلیسی ژی ههولدانین زهینهل بهکی ههکاری تومارکیرنه^(۱۹) کو وهکو میری ئیک ژ بهیزترین میرگههین کوردی و ئیک ژهلامین وهفادارین دمولهتا ئوسمانی شیاپه دهستی خو دانیهته سهر هندهک دهقههین برادوست و ل سهر نهردی وی شهری صهفهویان کریه.^(۲۰)

میرین سوّمای ل سهردهمت ئوسمانیان :

سهنگا ههرمیرگهههکا کوردی ب بهرفرههیا سنورین وی یین جوگراف و ته مهنی وی دهیته زانین، و نهقههردوو لایه نهژی ژگرنگترین فاکتههین دیارکنا پیگهههی ههر میرگهههکا کوردی نه.

سهنگا میرگهها برادوست پشتی مرنا غازی قرانی بو دهقهرا (سومای) هاته فهکوهاستن، و لقا سومای ژ میرگههی ههم زلایین جوگرافیا خواه یا بهرفرهه و ههم ژی ژ لایین زیدههیا ژمارا خه لکی خواه فه جیاواز بوو. نیزیکی (۵۰ سالان) ژسهدهین شازدی دهسته لاتا غازی قیران ل دهقهرا برادوست بهردموام بوو.

د نسیسین ئوسمانیدا گرنگیهکا مهزن ب ههفرکییا دکهل صهفهویان ل سهر باژییری تهبریزی هاتیه دان، و وان ژیدهران دیار کرینه کو سولتانن ئوسمانی میری برادوست راسپاردیه کو چاقدیریا رهوشا صهفهویان ل تهبریزی بکهت.^(۲۱)

ههفرکی دناقبهرا
میرین برادوستی ل سهر
وهرکرتنا حوکمی ل
سهنجهقا بهرازکرد
۱۵۶۰

پشتی مرنا غازی قران کوری وی یی مهن شاه محمهده بهک چوو سهر تهختی دسه لاتاریا میرگهها برادوست. و نهف میره وهک دامه زینه ری لقا سومای یا برادوستی ل دمردورا سالا ۱۵۴۳/۹۵۰ - ۱۵۴۴ دهیته نیاسین. بی کومان هیشتا ل سهردهمی ژیا نا بابی خوه نهو بو بریقه برنا هندهک دهفرین سهر ب میرگهها برادوست هاتبوو ئه رکدار کرن. چونکه ب گورهی سهرچاوهیین دیروکا ئوسمانی ل سالا ۱۵۳۴/۹۴۱ ناقی وی وهک میری (سهنجهق) هاتیه، و نهم دشین داخویانیا شهرهفخانی بهدلیسی ژی سهارهت فی بابتهی ل سهر زیده بکهین. زیده باری حوکی سومای، صهدرئنه عزم ئیبراهیم پاشای ل محرمه ما ۹۴۱/۹۴۱ تهباخا ۱۵۴۳ شاه محمهده وهک دهسته لاتار ل سهر دهقرا (یار ئاباد) دامه زانده. و بهلگه نامه دوویات دکن کوشاه محمهده بهک هتا ۱۵۵۸/۹۶۶ - ۱۵۹ سهر دهسته لاتی مابوو.^(۳۲)

ل دویف پهرتوکا شهرهفنامه، ل هه مان رۆزا (شاه محمهده بهک) گیانی خوه ژدهستدایی کوری مهنی وی (بوداق بهک) کاروبارین میرگههی بریقه برن. ل سالا ۱۵۸۲/۹۹۰ میراتیا بوداق بهک و برایی وی حهسن بهک، نهوی پشتی وی دمه لات و مرگرتی، بهرهف نهمانی فهچوو. سهارهت میرگهها بوداق بهکی پیژانین مه د کیمن و پشتبهستنا مه سهران زیدمرانه نهویت ده لگه نامین ئوسمانی دا هاتینه دیتن، تیدا بو ئیکه جار ل سالا ۱۵۵۹/۹۹۶ نامازه ب ناقی وی هاتیه کرن.^(۳۳)

شهرهفخان ددهته دیارکرن کو نهوی دناقبهرا سالیین (۱۵۷۴/۹۸۲ و ۱۵۹۵/۱۰۰۳) ب فهرمانا سولتان مورادی سین دهسته لات ل جهی بابی خوه و مرگرت، بوداق کهسهکی هژی نهبوو بو و مرگرتنا دهسته لاتن و تشتی نهو کریه میر بتنی سیسته می (پشتاوپشت) بوو نهوا کو حوکم ژ بابی بو کوری مهن فهدگوهاست..

ژلایهکی دیشه، حهسن بهک ژلایین ئوسمانیا فه ل دهقرا (وانی) هاته دهسته سهرکرن و کوشتن. حهسن بهکی ل دورین سالا ۱۵۶۴/۹۷۲ دهسته لاتا میرگههی و مرگرتبوو.^(۳۴) وهسا دیاره نهو ل سالا ۱۵۸۱/۹۸۹ هاتیه کوشتن، چونکی ل دویف بهلگه نامه یان هتا سالا ۱۵۸۰/۹۸۸ هیشتا میری میرگهها برادوست بوو.^(۳۵)

شاه محمهده بهکی کورهکی دی ژی بناقی (ئهسکه ندمر بهک) هه بوو کو ده لگه یاندا وهک (میری برادوست) هاتیه ناساندن، لی د شهرهفناما شهرهفخانی دا یی بهرزیه. بو ماوی چهند سالان ئهسکه ندمری دهسته لات ل لسهر هندهک ناوچه یین برادوست دکر

ب تایبهتی دهقرا (بrazگرد) ل سالانین دناقبهرا ۱۵۵۹/۹۶۶ و ۱۵۸۲/۹۹۰ و دلسوزیا خوه یا تهمام بو دادگهها ئیمپراتوریا ئوسمانی دا دیارکریه^(۳۶). ههرچهنده پیژانین ل سهر فی میری د ژیدمرین ئوسمانیدا کیمن لی یا روون و ئاشکرایه کو نهو د ههفرکیی دا بوو دگهل براییین خوه. و ل سالا ۱۵۹۲/۱۰۰۰ سولتانن ئوسمانی دگهل دهسته لاتا کارکریا ئوسمانی رابوون ب دامه زاندا وی میر ل میرگهها برادوست. ئهسکه ندمر بهک بوو میری میرگهها برادوست پشتی میر بههائه دین بهک و میر عیماده دین بهک میرین برادوست ل سالانین (۱۵۹۰/۹۹۸ و ۱۵۹۹/۹۹۹)^(۳۷). د شهرهفنامی دا جارهکا دی ناقی قان ههردوو میران نههاتیه بهحس کرن.

لدویف شهرهفنامی پشتی کوشتنا حهسن بهکی کورهکی دی یی غازی قران بناقی (علی بهک) هاتیه سهر حوکمی^(۳۸). لدویف بهلگه نامین ئوسمانی یا ئاشکرایه کو حهسن بهک ل سالا (۱۵۸۱/۹۸۹) هاتیه کوشتن، به لی لدویف هندهک ژیدمرین دی یین ئوسمانی عه لی بهک وهکو میرهکی ئوسمانی دهسته لات ل میرگهها برادوست کریه ههر ژ سالا (۱۵۷۵/۹۸۳) یان (۱۵۷۶)^(۳۹).

ئیکه ناماژمیا بهلگه نامین ئوسمانی ب میر علی بهکی هاتیه دان وهکو میری میرگهها برادوست فه دگه ریته فه بو ۲۷ ژوالقعد ۹/۹۶۶ نیلونا ۱۵۵۹. لدویف هه مان بهلگه نامان عه لی بهکی رولهکی بهرچا فه کیرا د ریقه برنا کاروبارین سنوری یین ئوسمانی - صهفهوی و ئافکرنا که لان هه مبهری هیرشین لهشکری یین صهفهوی^(۴۰).

ل سالا ۱۵۷۹/۹۸۷ عه لی بهک، نهوی ده لگه نامین ئوسمانی دا ب ناسناقی (غازی قرانزاده) دهاته نیاسین، میری میرگهها برادوست یا ناقه راست بوو^(۴۱). یا فه ره بهیته کوتن کو عه لی بهک وهکو میری پشتاوپشت (کور ل جهی بابی) ل سالا (۱۵۸۴/۹۹۲) لسهر میرگهها برادوست هاته دامه زانندن^(۴۲). ل پاشه روژی میرگهها هاته دابهشکرن بو سهر چهند سهنجهقان کو ژلایین (سهنجهق بهک) انقه دهاته بریقه برن به لی دهسته لات ههر مابوو دناق بنه مالا عه لی بهکی دا.

ههروهکو د شهرهفنامی دا هاتی حوکمی دهقرا ئورمی ل سالا ۱۵۷۷/۹۸۵ ژ ئهسکه ندمری بهکی هاته فهکوهاستن بو عه لی بهکی، به لی عه لی بهکی خوشی ژ فی چهندی نه دیت، نهو بوو ل سالا دوویشدا (۱۵۷۸/۹۸۶) گیانی خوه ژ دهستدا^(۴۳).

ههروهكو د شهرفنامی دا هاتی حوكمی دقهرأ ئورمیی ل سالا ۱۵۷۷/۹۸۵ ژ نهسكهندهری بهگی هاته قهگوهاستن بو عهلی بهگی، بهلی عهلی بهگی خوشی ژ قی چهندی نهديت، ئهو بوو ل سالا دوویشدا (۱۵۷۸/۹۸۶) گیانی خوه ژدهستدا^(۳۴).

شهرفخانی بتنی نافی میران و کورین وان ههژمارتینه ئهوین رول دریشهبرنا میرگههی دا ههیی، و باسی بهرخودانا وان یا نافخوی دکهت، ژوانان میر: شیر بهک، ههیدمر بهک، یوسف بهک، شاه محهمهد بهک، حوسنی بهک، قهرهخان، شاروخان، تهیموور خان، ههیدمر بهک^(۳۵). ههژی گوتنی یه کو دوو میرین بهرچاق بین تایی مهرگهقهری ههبوون ئهوژی (ناسر بهک و زهینهددین بهک).

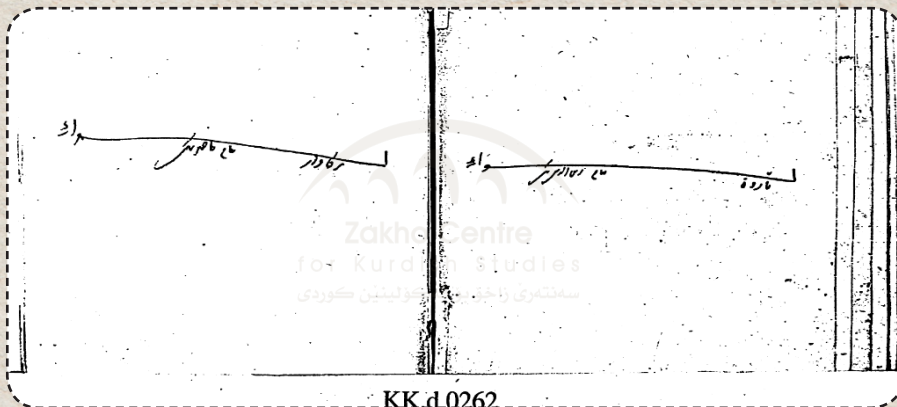
ناسر بهک کورنی یوسف بهگی یی نافداربوو دناق ئوسمانیان دا ب میری مهرگهقه، ئهوی جهی خوه یی بهرچاق دناق ویلایهتا وانئ و ددهستلانا ئوسمانیان دا ههبوو، بهلی نابیت ئهو بهیته تیکهل کرن دکهل ناسر بهگی کورنی یوسف بهگی ئهوی بوویه (موتهفهرق)ی وانئ و میری میرگهها برادوست ژ سالا (۱۵۵۴/۹۶۱ ههتا ۱۵۷۰/۹۷۸- ۱۵۷۸/۹۸۶) ناسر بهک کورنی شیر بهک کهسایهتیی^(۳۶) (۷۱) ل سالا (۱۵۷۸/۹۸۶) ناسر بهک کورنی شیر بهک کهسایهتیی سهرهکی بوو د مهرگهقهری دا، ئهوی فهزمان ژ دادگههی و مرگرتی بو کونترولکرنا کاودانی ستراتژی یی ویلایهتا وانئ^(۳۷).

سهرمراپی وان ههوین لهشکهری یی ئهوپیرابووی دژی ههقهیهیمانین زهینهل بهگی ههکاری، ئهف ههوه بتنی بو راههستاندا هیرشین ههقهیهیمانان بوو و نه ههوین داگیرکاری بوون بو کرتنا دهفهران. ههتا ۱۵۹۶/۱۰۰۵- ۹۷ هیشتا ئهو کهسانی سهرهکی بوو د مهرگهقهری دا. یا روون و ئاشکرایه کو هندهک ههفرکیین کرنهگ ههبوون دناقههرا ناسر بهک و نهندامین دی یی خیزانی دا ب تاییهتی ل مهرگهقهری.

ئهولیا بهک کورنی بوداق بهک هاته ههلبژارتن وهکو میری میرگهها برادوست ل جهی عهلی بهگی. شهرفخان دته خویاکرن کو دهستههلاتا ئهولیا بهگی ل دهمی سهرهلدانا شورهشا هوزین برادوستی دژی عهلی بهگی نانکو د ماوی نافههرا سالانین (۱۵۷۷/۹۸۵/۱۵۷۶/۹۸۳) دهستپیدکتهت. ل دهمی سهرهلدانا ناکوکین دناقههرا دهستههلاتا ئوسمانی و صهفهوی ئهوی پشتهفانیا خوه یا تهمام بو ئوسمانیان دا دیارکرن. یا روون و ئاشکرایه کو ئهولیا بهک ل سالا (۱۶۰۲/۱۰۱۱- ۰۳) گیانی خوه یی ژدهست دای^(۳۸).

میرین تهرگهوه :

ئیکهه ناماژه لدور قی تایی میرگهها براوست بو شهرفخانی قهدهگریت. ئهوی بتنی بهحسی میرین ک وهک چهقهک ژ مالباتا میرین برادوست کریه، بهلی ئهو یی سهرکهفتی نهوو کو ییکهه بهستهکن دناقههرا سومای و مهرگهقههز دروست بکته. ئهقه زی زیهر وی تیکهلی و ئالوزیا کهفتیه سهر تایی مهرگهقهه ههتا سالا (۱۵۷۲/۹۸۰- ۷۳)، و ئهو رولی (زهینهل بهک)ی گیرایی د پارچهکرنا میرگههی دا کو چ میرین سهرههخوو نهبوون و دلسورزیا خوه بو دهستههلاتا (سومای) دا دیارکر. و دهمی ئهو بووینه بهشهک ژ دهستههلاتا سولتانی ئوسمانی، (ناسر بهک) کوردی برادوستی و تابعی ئوسمانی دهستههلات ل مهرگهقههری و هندهک پارچین (کهها داوودی) دکر.

میری مهرگهقهه (ناصر بهک) د تومارکهکا ئوسمانیدا ل سالا ۱۵۷۷

KK.d.0262

زمینه‌دین به‌گ میره‌کی دینی کرنگی مهرکه‌قه‌ری بوو، به‌لی
 پیزانین لدوری قی میری د شه‌ره‌فنامی دا نه دیارن. هر ژ ۵ ره‌جه‌با ۱۶/۹۸۶
 نیلونا ۱۵۷۸ نه‌وی ده‌سته‌لات لس‌ره‌هنده‌ک ده‌قه‌رین مهرکه‌قه‌ری هه‌بوو
 (۲۹). به‌لکه‌نامه‌کا دی یا ئوسمانی یا هه‌ی هاریکاریا مه‌دکته‌کو قی
 میژوویی پاشقه‌گهرینن. نه‌ف جه‌نده‌گریدایی رابوورتا جاسووسه‌کی
 نه‌دیار کو ئوسمانیان بکاردینا بو بدسته‌ته‌ئینانا هنده‌ک پیزانین
 نه‌ینی لدور ده‌قه‌رین صه‌فه‌ویان، کو بو ۲۰ شه‌عبانا ۱۱/۹۸۵ چریا دووی
 ۱۵۷۷ قه‌دگهرن، و ئاماژه‌ب زمینه‌ددین به‌گی دکهن کو میره‌کی
 کورده‌و دوستی زمینه‌ل به‌گی هه‌کاری به‌(۴۰). ل قیره‌ئاماژه‌ب‌وی هاتیه
 دان وه‌کو میره‌کی برادوستی یی کاریگهر. ل دهمی هیرشا ئوسمانی بو
 سه‌رته‌بریزی ل سالا ۱۵۸۵/۹۹۳ زمینه‌ددین ده‌یته‌کوشتن(۴۱).

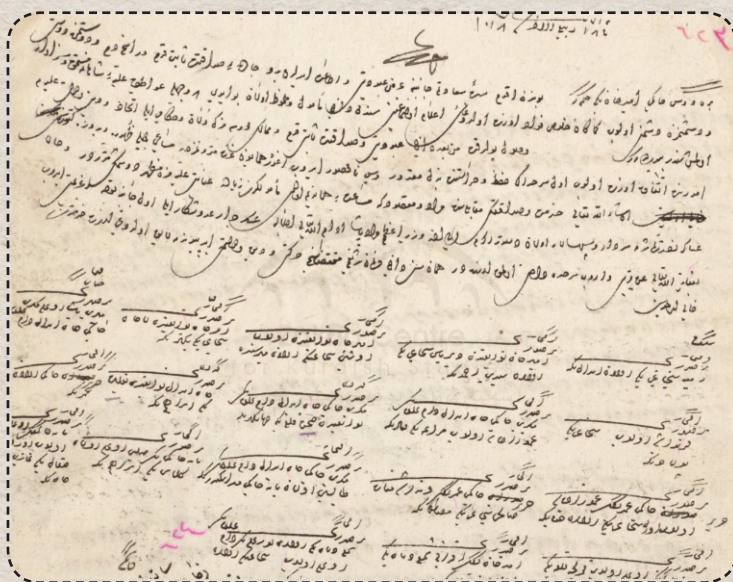
ئهمیر خانج ده‌ست ژیرین (له‌پیزین) :

میری برادوست مفا ژ کیشه‌یین ناخچوویی ده‌وله‌تا صه‌فه‌وی
 وهرگرت، و شیا میرکه‌هنی ژ ده‌ستی ئوسمانیان بینه‌ته‌دهر. ل د
 تومارین صه‌فه‌وی دا دهمی ده‌سته‌لاتا ته‌هماسبی، ئیسماعیلی
 دووی و سولتان محمده‌ج ئاماژه‌ب میرین میرکه‌ها براوست
 نه‌هاتینه‌دان. ئیکه‌م جار صه‌فه‌ویان ل سه‌رده‌می شاه‌عه‌باسی
 ئیکی میرکه‌ها برادوست ژ ده‌ستی ئوسمانیان دهریخت. شاه
 عه‌باس شیا دماومه‌کی کیم دا و ب ب ریکین سیاسی ده‌سته‌لاتا
 هنده‌ک میرین کورد ل ده‌قه‌رین سنوری کیم بکه‌ت.

پشتی شکه‌ستن ونه‌مانا ئولیا به‌گی و نه‌ندامین تایی
 مهرکه‌قه‌ر ژ میرکه‌ها برادوست، میرکه‌هه‌و پرایا ده‌قه‌رین دموربه‌ری
 میرکه‌هنی که‌فتینه‌ده‌ستین صه‌فه‌ویان دا.

شکه‌ستنا ئوسمانیان دهمی سوئیان ل سالا ۱۶۰۵/۱۰۱۴-
 ۰۶ دوویاتکر کو کیشه‌کا مه‌زنه‌بو میرین برادوست هه‌قیه‌یماپین
 ئوسمانیان بن. یا دیاره‌کو پشتی مرنا نه‌ولیا به‌گ ل سالا
 ۱۶۰۲/۱۰۱۱-۰۳ سولتانی ئوسمانی بو ماوه‌کی میرکه‌ها برادوست
 راده‌ستی (نه‌میر خانج جولاق= سه‌قته‌ک) (۴۲). ل سالا ۱۶۰۳/۱۰۱۲-۰۴
 نه‌میرخانج دل‌سوزیا خوه‌بو صه‌فه‌ویان سه‌ره‌که‌فتی دیارکر.

ژبه‌زیره‌کی و جه‌له‌نگیا وی دناقه‌صه‌فه‌ویان دا بناقوده‌نگ‌بوو،
 و ژلایین خوه‌فه‌شاه‌عه‌باسی (خولعه‌یه‌ک)، دایی ژبه‌رکو میری برادوست
 و مهرقه‌گهر بوو. پشتی کو برادوست هاتیه‌گرتن ژلایین نه‌میرخانج
 شه‌رابووب یاخیبوونه‌کی دژی شاه‌عه‌باسی ئیکی و پشته‌فانیا
 خوه‌بو ئوسمانیا دیارکر. پشتی قی جه‌ندی جوهره‌سه‌ره‌خوبوونه‌ک
 بده‌ستخوفه‌ئینا، به‌لی ل دووماهین فه‌گهریا پشته‌فانیا عه‌باسی
 ئیکی. بو جارا دووی شاه‌عه‌باسی ده‌سته‌لاتا برادوست راده‌ستی وی
 کر. ل دویت فه‌رمانه‌کا عه‌باسی ئیکی، ده‌وله‌تا صه‌فه‌وی چاره‌یا
 کیشین برادوست کر و ده‌سته‌کی ژیری بو نه‌میرخانج دروستکر
 نه‌وی ده‌ستی خوه‌ژ ده‌ستی دایی دهمی ناخچووی دا(۴۳).

نامه‌یه‌ک ژ سولتانی
 ئوسمانی بو نه‌میرخانج
 برادوستی (خانج)
 له‌پیزین) ۱۶۰۹ز.

میرگه‌ها برادوست پیشفه‌چوونه‌کا به‌چاڤ بخومه‌قه دیت ژیه‌ر وی په‌یومندیا موکم نه‌وا دناقبه‌را نه‌میرخان و شاه‌عه‌بباسی ئیکی‌دا، و شیا سه‌رکه‌فتنی ب سه‌ر گه‌له‌ک میرین کوردان بینت، و میرنشینا هه‌کاری و محمودی و سوران بو ماوه‌کی درێژکرن که‌فتبوونه ژیه‌ر هه‌ژموونا وی. دووباره‌ نه‌میرخانی «خیانه‌ت» ل عه‌بباسی ئیکی کر، به‌لی ب وی ناقبه‌ندکاریا به‌پرسین شاهنشینی بوو کرین عه‌بباسی ئیکی لیبوووی و دووباره‌ برادوست راده‌ستی وی کر.

دووماهیك :

میرگه‌ها برادوست لسه‌ر سنوری ئوسمانی و سه‌فه‌وی سه‌ره‌رایی گرنکیا وی بتنی هنده‌ک په‌ره‌گراف ژ په‌رتووکا شه‌رفنامی فه‌کرتن. نه‌بوونا پیزانینان ل دور فی میرگه‌هی وی ده‌می پتر دبیت ده‌ما ده‌وله‌تا ئوسمانی و سه‌فه‌وی ل ده‌سپیکا چاخنی شازدی تیکه‌له‌یین خوه‌ دگه‌ل برادوستیان برین. کیمیا پیزانینان د شه‌رفنامی و تومارین ئوسمانی و سه‌فه‌وی دا، ئاماژه ب وی چه‌ندی دده‌ن کو میرگه‌هین کوردی یین بچووک نه‌مان.

پشتی کو نه‌میرخانی هنده‌ک ده‌قه‌رین کوردی یین گرنک و ده‌رویه‌ر گرتین، هه‌زا سه‌ریه‌خوبوونی خوه‌ ل سه‌هدی دا. ل دویف هنده‌ک ژیدمه‌رین سه‌فه‌وی نه‌وی گوته‌ شاه‌عه‌بباسی ئیکی «نه‌گه‌ر تو ده‌ستووین بدیه‌ من ب ئافاگرنا که‌له‌کی ئه‌ز دی شیم به‌رسینگی هه‌رشین ئوسمانی گرم»⁽⁴⁴⁾.

ده‌ماوی چاخنی شازدی دا شاهین سه‌فه‌وی هنده‌ک هه‌لبژارتن هه‌بوون ل برادوست پرانیا وان هه‌لبژارتین خراب بوون. پیکولا وان یا ده‌سپیکی نه‌و بوو بزنانن چه‌وا پاراستنا وان ده‌قهران بکه‌ن یین د ژینگه‌ها کوردی یا هه‌قدژ دا، و وان ده‌ست ب هه‌وین خوه‌کرن بی کو خواندنه‌کی بو هه‌رین هه‌فرکین خوه‌ بکه‌ن، و دقئ بابه‌تیدا سه‌فه‌وی نه‌وه‌ک ئوسمانیان بوون دقئ چه‌ندی دا.

پشتی کو شاه‌عه‌بباسی ده‌ستووری دایه‌ نه‌میرخانی رابوو ب ئافاگرنا که‌له‌کی بناقی (که‌له‌ا دم دم)⁽⁴⁵⁾، به‌لی که‌له‌ک پینه‌چوو ب شوره‌شه‌کی رابوو دژی سه‌فه‌وه‌میان ل سالا ۱۶۰۸/۱۰۱۷⁽⁴⁶⁾. پشتی بورینا ده‌مه‌کی نه‌میرخان هاته‌ داخوازکرن ژلایین ده‌سته‌لانا سه‌فه‌وه‌ی فه‌ بو راده‌ستکرن که‌له‌ا دم دم، به‌لی نه‌میرخان رازی نه‌بوو ب راده‌ستکرن که‌له‌ی ژنه‌گه‌ری فی چه‌ندی ئیعتما‌دنه‌سه‌لکه‌نه‌یین نه‌رده‌بیلی، سه‌قه‌ر قولی به‌ک چیگینی، و مه‌حه‌مه‌د به‌ک بیکدلیین شاملو، ئیک ل دویف ئیک ب له‌شکه‌رین مه‌زن به‌ره‌ف برادوست دانه‌ری بو نه‌نجامدانا شه‌ری دگه‌ل نه‌میرخانی⁽⁴⁷⁾.

نه‌میرخان دووماهیك میری میرگه‌ها برادوست بوو کو دل‌سوزیا خوه‌ بو سه‌فه‌وه‌میان دیارکر، و بو هه‌فرکی سه‌ره‌کی ل دژی ئوسمانیان لسه‌ر سنوری. به‌لی دگه‌ل فی چه‌ندی دژاتیا وی بو سه‌فه‌ویان زیده‌بوو، و نه‌ه‌ چه‌نده‌ بوو نه‌گه‌ری کوشتنا وی ل وی که‌له‌ا وی ل برادوست ئافاگری. پشتی کوشتنا نه‌میرخانی ج میران ده‌سته‌للات ل برادوست نه‌کر وه‌کو میر. نه‌و گوهورینین سیاسی یین ل کوردستانن رووداین بوونه‌ نه‌گه‌ر کو میرگه‌ها برادوست شیوازی ده‌سته‌للاتا پشتاوپشت دمیرگه‌هی دا ژده‌ست بده‌ت و بکه‌فته‌ ده‌ستی هوزان دا، و ژلایین شیخان فه‌ به‌یته‌ برێقه‌برن.

پشتی هه‌ردوو لایه‌ن ل نيزک که‌له‌ی که‌هشتینه‌ ئیک شه‌ر دناقبه‌را وان دا روودا، دنه‌نجام دا ل سالا ۱۶۰۹/۱۰۱۸ له‌شکه‌ری نه‌میرخانی شه‌که‌ست و نه‌میرخان هاته‌گرتن و ژلایین سه‌فه‌ویانفه‌ کوشتن. ل دویف فه‌رمانا شاه‌عه‌بباسی میرگه‌ها برادوست هاته‌ راده‌ستکرن بو (قaban خان) براین مه‌حه‌مه‌د به‌ک بیکدلیین شاملو، و رابوو ب ئاکنجیکرنا هوزین تورکین نه‌فشار ل ده‌قه‌ری، هه‌روه‌سا رابوو ب دمه‌رخستنا هنده‌ک هوزین کوردان ژ برادوست به‌ره‌ف خوراسانی فریکرن⁽⁴⁸⁾. ناماده‌نه‌بوو کو دل‌سوزیا خوه‌ بو شاه‌عه‌بباسی دیارکه‌ت.

- Himayesine Girme Çabası”. Osmanlı Araştırmaları 46 (2015), 43-75.
- Hemebor, M.M. “Xanî Lapzêfîn û Qelay Dimdim”. Roşinbiri 103/104 (1984), 168-227; 105, 206-242.
- Hürmuji, Muḥammad Ja’far. Haqāyiq al-Aḥbār Nāşiri. H. Ḥadiw Jam (ed.). Tehran, Zuwwār, 1965.
- I’timād al-Saltana, Muḥammad Hasan Ḥān, Mir’āt al-Buldān. ‘A.H. Nawā’ī & M.H. Muḥaddiṭ (eds), Tehran, Tehran University Press, 1988.
- Janābadi, Mīrzā Bayg. Rawḍat al-Şafawīya. Ğ.R. Ṭabātabā’ī Majd (ed.). Tehran, Asāfir, 1999.
- Khachatrian, A. “The Kurdish Principality of Hakkariya (14th-15th Centuries)”. Iran & the Caucasus 7,1/2 (2003), 37-58.
- Mann, O. Die Mundart der Mukri-Kurden I. Berlin, Georg Reimer, 1906.
- Mehmed Hurşid [Paşa]. Seyahatname-i Hudud. A. Eser (ed.). İstanbul, Simurg, 1997.
- Merdūx, E. “Rêpefînî Dimdim û Qelaçoy Kûrdanî Mukrî”. Hiwa/Hevi 1 (1983), 27-44.
- Munajjim Yazdî, Muḥammad Jalāl. Tārîḥ-i ‘Abbāsî (Rūznāma-yi Mullā Jalāl). S. Waḥidniyā (ed.), Tehran, Waḥidniyā, 1987.
- Muşîr al-Dawla Tabrizî, Ja’far b. Muḥammad Taqî. Risāla-yi Taḥqîqāt-i Sarḥaddīya. Tehran, Bunyād-i Farhang-i Īrān, 1969.
- Nikitine, B. Les kurdes: etude sociologique et historique. Paris, Klincksieck, 1956.
- Qurbānifār, Y. “Muqāyisa-yi Chigūnigî-yi Bāznimūnî-yi Rūydād-i Tārîḥî-yi Dimdim dar Du Riwayāt-i Bayt-i Dimdim wa ‘Ālam-ārā-yi ‘Abbāsî”. Tārîḥ-i Naw 10 (2010), 81-98.
- Reid, J.J. “Mahmūdî Order and Clan, 1500-1606”. Journal of Kurdish Studies 4 (2001-02), 1-17.
- Rūmlū, Ḥasan Bayg. Aḥsan al-Tawārîḥ. ‘A.H. Nawā’ī (ed.). Tehran, Asāfir, 2005.
- Sāmi, Ş. Kāmusu’l-A’lam. İstanbul, Mihran, 1889-1898.
- Sarıncay, Y. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi. İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
- Adīb al-Şu’arā, Mīrzā Raşid. Tārîḥ-i Afsār. P. Şahrîyār Afsār & M. Rāmīān (eds). Şurā-yi Markazî-yi Jaşn-i Şāhanşāhî-yi Āḡarbāyjan Ğarbî, Tabriz, 1967.
- Anonymous. Taḍkirat al-Mulūk: A Manual of Şafavid Administration. V. Minorsky trans., Cambridge University Press, Cambridge, 1980.
- Āqājarî, S.H. et al. “Şūriş-i Qal’a-yi Dimdim, Çigūnigî wa ‘Ilal-i ān dar ‘Aşr-i Şāh ‘Abbās I”. Tārîḥ Islām wa Īrān 9 (2011), 1-18.
- Bābānî, ‘Abd al-Qādir b. Ruştam. Siyr al-Akrād dar Tārîḥ wa Juġrāfiya-yi Kurdiştān. M.R. Tawakkulî (ed.). Tehran, Tawakkulî, 1998.
- Bacqué-Grammont, J-L. “Quinze lettres d’Uzun Süleymān Paşa, beylerbey du Diyār Bekir (1533-1534)”. Anatolia Moderna 1 (1991), 137-186.
- Bacqué-Grammont, J-L. “Quatre lettres de Biyıklı Mehmed Paşa”. Belleten 56 (1992), 703-725.
- Bizbirlik, A. “16. Yüzyılda Kulb Sancaġı Hakkında Sosyal ve Ekonomik Bir Araştırma”. Osmanlı Araştırmaları 13 (1993), 137-162.
- Bizbirlik, A. “16. Yüzyılın Ortalarında Atak Sancaġı ve Sancak Beyleri Üzerine Notlar”. Tarih İncelemeleri Dergisi 14 (1999), 109-133.
- Çelebi, Evliya. Seyahatname. Vols. I-VI, A. Cevdet. Vols. VII-VIII; K. Rif’at. Vols. IX-X; Anonymous (eds). İstanbul, İkdam, 1896-1938.
- Chevalier, M. Les montagnards chretiens du Hakkari et du Kurdiştan septentrional. Paris, Département de Géographie de l’Université de Paris-Sorbonne, 1985.
- Dankoff, R. Evliya Celebi in Bitlis: The Relevant Section of the Seyahatname. Leiden, E.J. Brill, 1990.
- Dzhaliilov, O. Dzh. Kurdskiġ geroicheskiġ epos “Zlatorukiġ Khan”. Moscow, Nauka, 1967. Ebû-l-Fazl b. İdrîs. Zeyl-i Heşt Behişt (Salim-nama). MS No. AEFrs 810, İstanbul, Millet Kütüphanesi.
- Farîdî Majîd, F. Sarguzaşt-i Taqşimāt-i Kişwarî Īrān 1: Āḡarbāyjan Şarqî, Āḡarbāyjan Ğarbî, Ardabil wa İşfahān. Tehran, Bunyād Īrānşināşî, 2009.
- Feridūn Beg. Munşe’atu’l-Salaṭin. İstanbul, Takvimhane, 1858. Genç, V. “Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokratu: İdrîs-i Bidlîsî’nin Şah İsmail’in

- Ünal, M.A. "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti". *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 241-265.
- Ünal, M.A. *XVI. Yüzyılda Cemişgezek Sancağı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999.
- Wahıd Qazwını, Mırzā Muḥammad Ṭāhir, *Tārīḥ-i Jihān-ārā-yi 'Abbāsī*. S.S. Mır Muḥammad Şādiq (ed.). Tehran, Pazhūhişgāh-i 'Ulūm-i İnsāni wa Muṭālī'āt-i Farhangī, 2004.
- Zandiya, H. & Qanbari, A. "Barrasi-yi 'Ilal wa Payamad-hā-yi Sarkub-i Kurd-hāyi Brādōst wa Fath-i Qal'a-yi Dimdim dar Dawrān-i Hükumat-i Şāh 'Abbās-i Awwal-i Şafawī". *Pazhūhiş-nāma-yi Tārīḥ-hā-yi*
- Rūmlū, Ḥasan Bayg. *Aḥsan al-Tawārīḥ*. 'A.H. Nawā'ī (ed.). Tehran, Asāfir, 2005.
- Sāmi, Ş. *Kāmusu'l-A'lam*. İstanbul, Mihran, 1889-1898.
- Sarınoy, Y. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
- Scheref, Prince de Bidlis. *Scheref-nameh ou histoire des Kourdes*. V. Véliaminof-Zernof (ed.). St.-Petersbourg, Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences, 1860-1862.
- Turkamān, Iskandar Bayg. *Tārīḥ-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī*. Ī. Afşār (ed.). Tehran, Amīr Kabīr, 2008.

پەرۆیز :

5. Based on comprehensive accounts of the Ottoman economic documents, it is clear that Brādōst was a severe emirate with no any economic importance. See, for example, MAD 2765,143, dated 1055/1645.
6. See Hurşid [Paşa], Mehmed. *Seyahatname-i Hudud*. A. Eser (ed.). İstanbul, Simurg, 1997, 219,246, 252, 281-282, 348; Muşir al-Dawla Tabrizi, Ja'far b. Muḥammad Taqī. *Risāla-yi Taḥqīqāt-i Sarḥaddiya*. Tehran, Bunyād-i Farhang-i Īrān, 1969, 160-161; and Sāmi, Ş. *Kāmusu'l-A'lam*. İstanbul, Mihran, 1889-1898, ii, 1261; vi, 4484.
7. See Çelebi, Evliya. *Seyahatname*. vols. I-VI, A. Cevdet (ed.); vols. VII-VIII, K. Rif'at (ed.); vols. IX-X, Anonymous (ed.). İstanbul, İkdām, 1896-1938, iv, 277-283; Anonymous. *Tadhkirat al-Mulūk: A Manual of Şafavid Administration*. Trans. V. Minorsky, Cambridge, Cambridge University Press, 1980, 167; and Majīd, F. Farīdī. *Sarguzāšt-i Taqsimāt-i Kişwarī Īrān: Ādharbāyjān Şarqī, Ādharbāyjān Ġarbi, Ardabī wa İşfahān*. Tehran, Bunyād Īrānşināsi, 2009, 256,266, 276.
8. Compare Nikitine, B. *Les kurdes: etude sociologique et historique*. Paris, Klincksieck, 1956,79-80.
9. See Scheref, Prince de Bidlis. *Scheref-nameh ou histoire des Kourdes*. V. Véliaminof-Zernof (ed.), St.-Petersbourg, Commissionnaires de l'Académie Impériale des Sciences, 1860-1862,i, 297.
10. See Scheref. *Scheref-nameh*, i, 296.
11. See Scheref. *Scheref-nameh*, i, 297.
12. See Ferīdūn Beg. *Munşe'atu'l-Salaṭīn*. İstanbul, Takvīmḥāne, 1858, i, 596; Rūmlū, Ḥasan Bayg. *Aḥsan al-Tawārīḥ*. 'A.H. Nawā'ī (ed.). Tehran, Asāfir, 2005, iii, 1554; Bacqué-Grammont, J-L. "Quatre lettres de Biyıklı Mehmed Paşa", *Belleten* 56 (1992), 707.
1. See Ebū-l-Faẓl b. İdris. *Zeyl-i Heşt Behişt (Salim-nama)*. MS No. AEfrs 810, İstanbul, MilletKütüphanesi, fol. 30v., fol. 32r.
2. For the Kurdish emirates that previously received useful attentions, see, for example, Bizbirlık, A. "16. Yüzyılda Kulb Sancağı Hakkında Sosyal ve Ekonomik Bir Araştırma". *Osmanlı Araştırmaları* 13 (1993): 137-162; idem, "16. Yüzyılın Ortalarında Atak Sancağı ve Sancak Beyleri Üzerine Notlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 14 (1999), 109-133; Ünal, M.A. "XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti", *Ondokuzmayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 7 (1992), 241-265; idem, *XVI. Yüzyılda Cemişgezek Sancağı*. Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999; Reid, J.J. "Mahmūdī Order and Clan, 1500-1606". *Journal of Kurdish Studies* 4 (2001-02), 1-17; and Khachatryan, A. "The Kurdish Principality of Hakkariya (14th-15th Centuries)". *Iran & the Caucasus* 7,1/2 (2003), 37-58.
3. Unfortunately, there is no any published catalogue on the Kurdish emirate of Brādōst. Compare, for example, Sarınoy, Y. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*. İstanbul, Başbakanlık Basımevi, 2010.
4. Besides the primary Safavid sources on Dimdim and Amīr Ḥān, there are some secondary. Persian studies on the same subjects. See, for example, Qurbānifar, Y. "Muqāyisa-yi Çigünigīyi. Bāznimūnī-yi Rüyād-i Tārīḥī-yi Dimdim dar Zū Riwayāt-i Bayt-i Dimdim wa 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī". *Tārīḥ-i Naw* 10 (2010): 81-98; Āqājarī, S.H. et al. "Şūriş-i Qal'a-yi Dimdim, Chigünigī wa 'Ilal-i ān dar 'Aşr-i Şāh 'Abbās I". *Tārīḥ Islām wa Īrān* 9 (2011): 1-18; and H. Zandiya & A. Qanbari, "Barrasi-yi 'Ilal wa Payamad-hā-yi Sarkub-i Kurd-hāyi Brādōst wa Fath-i Qal'a-yi Dimdim dar Dawrān-i Hükumat-i Şāh 'Abbās-i Awwal-i Şafawī". *Pazhūhiş-nāma-yi Tārīḥ-hā-yi Maḥallī-yi Īrān* 8 (2106), 19-28.

32. See KK 244, 181.
33. See Scheref. Scheref-nameh. i, 299.
34. See KK 70, 347.
35. See Scheref. Scheref-nameh. i, 299-300.
36. See KK 211, 103; and KK 222, B.
37. See BOA MD 32, hkm.388 and hkm.414.
38. See BOA MD 32, hkm.414.
39. See BOA A.DVN.MHM 32, 67.
40. See Scheref. Scheref-nameh. i, 300.
41. See KK 70, 347.
42. See Turkamān, Iskandar Bayg. Tārīḥ-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī. Ī. Afšār (ed.), Tehran, Amīr Kabīr, 2008, ii, 792; Janābadī, Mīrzā Bayg. Rawḍat al-Şafawiyya. Ġ.R. Ṭabāṭabā'ī Majd (ed.).
43. See Waḥīd Qazwīnī, Mīrzā Muḥammad Ṭāhir. Tārīḥ-i Jihān-ārā-yi 'Abbāsī. S.S. Mīr Muḥammad Şādiq (ed.). Tehran, Pazhūhişgāh-i 'Ulūm-i Insānī wa Muṭālī'āt-i Farhangī, 2004, 175; Turkamān. Tārīḥ-i 'Ālam-ārā-yi 'Abbāsī. ii, 793.
44. Name of a fortress and a mountain where the important battle between Brādōştī Kurds and the Safavid army took place. The battle of Dimdim had a great impact on the Kurdish literature. See, for example, Mann, O. Die Mundart der Mukri-Kurden I. Berlin, Georg Reimer, 1906, 12-24; Dzh. Dzhaliilov, O. Kurdskiġ geroicheskiġ epos "Zlato-rukiġ Khan". Moscow. Nauka, 1967, 2-26, 37-39, 206; Merdūx, E. "Rēpeṛinī Dimdim ū Qelaçoḡ Kūrdanī Mukrī". Hiwa/Hevi 1 (1983), 27-44; and Hemebor, M.M. "Xanī Lapzēṛin ū Qelay Dimdim". Roşin-biri 103/104 (1984), 168-227; 105, 206-242.
45. See Munajjim Yazdī, Muḥammad Jalāl. Tārīḥ-i 'Abbāsī (Rūznāma-yi Mullā Jalāl). S. Waḥīdnīyā (ed.). Tehran, Waḥīdnīyā, 1987, 400.
46. See Yazdī, Munajjim. Tārīḥ-i 'Abbāsī (Rūznāma-yi Mullā Ġalāl). 403.
47. See Adīb al-Şu'arā, Mīrzā Raşīd. Tārīḥ-i Afşār. P. Şahrīyār Afşār & M. Rāmīān (eds). Tabriz, Şurā-yi Markazī-yi Jaşn-i Şāhanşāhī-yi Āḡarbāyġān Ġarbī, 1967, 11-73.
48. For example, compare the case of Ardalān: Ḥurmuġī, Muḥammad Ja'far. Ḥaḡāyiq al-Aḡbār Nāşirī. Ḥ. Ḥādīw Jam (ed.). Tehran, Zuwwār, 1965, 252; I'timād al-Salṭana, Muḥammad Ḥasan Ḥān. Mir'āt al-Bul-dān. 'A.Ḥ. Nawā'ī & M.H. Muḥaddiṭ (eds). Tehran, Tehran University Press, 1988, 949; and Bābānī, 'Abd al-Qādir b. Ruştam. Siyr al-Akrād dar Tārīḥ wa Juġrāfiya-yi Kurdiştān. M.R. Tawakkulī (ed.). Tehran, Tawakkulī, 1998, 82.
13. See KK 1764, 111.
14. See BOA, A.DVN.MHM, 1/40.
15. See TSMA E.2799/2; TSMA E.8283; TSMA E.8333/1-2; and Geņç, V. "Şah ile Sultan Arasında Bir Acem Bürokrati: İdris-i Bidlīsī'nin Şah İsmail'in Himayesine Girme Çabası". Osmanlı Araştırmaları 46 (2015), 57.
16. See Çelebi, Seyahatname, iv, 178, 283; Dankoff, R. Evliya Celebi in Bitlis: The Relevant Section of the Seyahatname. Leiden, E.J. Brill, 1990, 335.
17. There was, for example, a significant Neştorian Christian population in Şōmāy, and Şōmāy- Brādōşt was a Neştorian diocese under the archdiocese of Şamdīnān. See Chevalier, M. Les montagnards chre-tiens du Hakkari et du Kurdiştān septentrional. Paris, Département de Géographie de l'Université de Paris-Sorbonne, 1985, 230.
18. This is normally mentioned in the following words: "within the Kurdish community, none follows nor concurs with the other; they confess unity in nothing except that of God". See Ebū-l-faḡl b. İdris. Zeyl-i Heşt Behişt (Salim-nama). fol. 24r.; Scheref. Scheref-nameh, i, 16.
19. For the life and career of Zaynal Bayg, see, for example, BOA, MD 6, 1029; MD 7, 139, 2185; MD 12, hkm.135, 671, 832-833; MD 44, hkm.304; A.DVN.MHM 32, 67.
20. See Scheref. Scheref-nameh. i, 300. It is interesting that the attacks of Zaynal Bayg against Brādōşt emirate and his influence on Brādōşt tribe are mentioned in the Ottoman documents since 975/1567. See BOA MD 7, 2278.
21. See KK 70, 651.
22. See BOA MD 3, hkm.233, 273; Bacqué-Grammont, J-L. "Quinze let-ters d'Uzun Süleymān Paşa, beylerbey du Diyār Bekir (1533-1534)". Anatolia Moderna 1 (1991), 170.
23. See BOA MD 3, hkm.233 and 273.
24. See BOA MD 6, 1029; MD 7, hkm.299; and KK 222, B.
25. See KK 237, 254; and KK 234, 46/89.
26. See BOA MD 3, hkm.233, 273; and KK 241, 167.
27. See BOA A.DVN.MHM 4, 95.
28. See Scheref. Scheref-nameh, i, 298.
29. See KK 262, 182.
30. See BOA.MD 3, hkm.233, 273; MD 7, 2278; MD 32, hkm.406-407, 430; KK 262, 201.
31. See KK 236, 238-239, 258.